

Mesebeli rejtőzések és felfedések

„Mi baj? Gyere, mesélj!” – búgja a régi sláger. Tényleg ilyen egyszerű volna? A mesékkel foglalkozó szakemberek, pszichológusok, pedagógusok szerint igen. „Érdekes azonban, hogy a gyerekek értik a mesét.” – mondja Boldizsár Ildikó meseterapeuta egy vele készült interjúban – „A rajzaikat nézve, vagy abból, ahogyan a történetet visszamesélik, pontosan lehet tudni, hogy valami egészen hihetetlen módon értik, mi zajlik a mesében. Ezért nem szabad megmondani nekik, hogy miről szól a mese, miről mit gondoljanak, és hogy hogyan kell értelmezni az egyes jeleneteket” (Balatoni é. n.) A mese egyszerre őrzí, rejti és tárja fel nekünk azokat a nehézségeket, problémákat, krízishelyzeteket, melyekkel mindannyiunknak szembe kell néznünk, meg kell küzdenünk. A gyerekek még ösztönösen magukban hordozzák azt az öngyógyító mechanizmust, amely segít feldolgozni bizonyos traumákat, megugrani fejlődési lépcsőfokokat. Ha képesek vagyunk tanulni tőlük, előttünk, felnőttek előtt is feltárul a mese mint „a határtalan lehetőségek birodalma” (Boldizsár é. n.).

„A mesék arra valók, hogy az emberek hallgassák őket, közben pedig ki-ki magára ismerhetett a történetből, és segítséget kaphatott problémái megoldásához.” (Balatoni é. n.) Különös módon azonban a mese annál erősebben és közvetlenebbül fejt ki hatását, minél kevésbé tudatosul ez a praktikus, problémamegoldó szempont: „a mese, mint hermeneutikai gyakorlat ragadható meg, azaz felfogható a megértés és értelmezés eredeti próbálkozásaként.” (Biczó 2004, 11.) A gyerekekben ez a mechanizmus természetesen működik, a tudatosítás nem terheli a megértést, hiszen „kizárólag fogalmi apparátussal nem befogható; mindig marad egy, a teoretikus megközelítés elől elzárt terület, nevezzük akár »mesei lényegnek«, titkos magának vagy a mese metaforikus, szimbolikus síkjának”. (Lovász 2004 33.). Éppen ez a mesei lényeg, ez az eszencia az a kitüntetett sajátossága a mesének, mely minden másfajta műalkotástól és intellektuális folyamattól megkülönbözteti, és amely terápiás jelentőségét felerősíti. Nem véletlen, hogy a gyerekek számára – akik életkori sajátosságaik okán szinte folyamatosan krízisben vannak, ha ez alatt azt értjük, hogy önmaguk meghaladása, a fejlődés, újabb és újabb lépcsőfokok megugrása a lényegükhöz tartozik – a mese különös jelentőséggel bír.

A mese, mely őrzí és átörökíti a rituális, mitikus tartalmakat, hasonló funkciókkal bír, mint a beavatás, ha a beavatás alatt az átmenetiséget, a valamiből valamibe való átvezetést értjük.^[1] Eliade részletesen vizsgálja a beavatási rítusokat (Eliade 2006, 281-337.), melyek különböző funkciójuk ellenére mind átmeneti rítusok.^[2] Ez az átmenetiség tulajdonképpen a mindennapok, a korábbi események, történések felfüggesztése, jellemző rá az elkülönítés, a kiszakítás, a próbatételek sora, melynek révén a beavatandó meghal valami számára, hogy valami új számára megszülessen: „az ember megsemmisíti a múltat, véget vet a létezésnek – amely elromlott –, hogy újrakezdjen egy másikat, egy megújhodottat. A beavatási halál soha nem vég, hanem újrakezdés. [...] a másféle létmódba való átlépés alapfeltétele, elengedhetetlen próbatétel a megújhodáshoz, vagyis az új élet megkezdéséhez.” (Eliade 2006, 331.) A beavatási rítusok ezen társadalmi szerepét örökíti tovább a mese, melynek hőse ezen a beavatási úton halad át, gyakran a szó szoros értelmében meghal és feltámad, és a mese hallgatója is képzeletben végigmehet e megújhodáson. Ez a köztes, átmeneti időszak lehet különösen hosszú, eseménytelen veszteglés, tehetetlen, tetszhalott állapot vagy ugyanannak az eseménynek végtelen megsokszorozódása, sokszori megismétlése. Ahogy ugyanazt a mesét kell számtalanszor újramondanunk gyerekünknek, míg túl tud lépni a meséből felé áradó problémán, ugyanúgy áll meg a hős ugyanazon választás előtt, ugyanazon szörny előtt,

ugyanazon próba előtt újra és újra. Háromszor, ami ez esetben a sokszori ismétlést, a folyamatos helyben járást, az elmozdulásra való képtelenséget is kifejezi,[3] de a hármasságban jelen van a teljes tehetetlenség, test, lélek és szellem kiszolgáltatottsága is. A mesemondás, meseolvasás tehát magát értelmezi, hiszen mintegy a megértés folyamatát és annak nehézségeit reprezentálja.[4]

De hogyan is működik ez a megértés, hogyan történik a befogadás? Propp (Propp 1999) kutatásai nyomán tudjuk, hogy a tündérmesék – és itt most mese alatt elsősorban az úgynevezett tündér- vagy varázsmeséket értem – egy igen egyszerű szüzsére, szerkezeti vázra vezethetők vissza, melyből végtelen variáció létrehozható. Számomra kérdéses, hogy létezik, létezhet-e egyáltalán a tündérmesének, az alapszüzsének egy „első olvasata”, egy olyan nulladik pontja, amikor az alaptörténet (a hős a diszharmonikus világot sok próbatételen túljutva és nehézségeket leküzdve segítőivel együtt helyreállítja és élvezzi a harmóniát) még nem ismert. Az alapszüzsé és ennek típusai olyannyira kultúránk részei, hogy a kisgyerek, a kisbaba már az első szavakkal együtt mintegy ismerősként üdvözli. Talán ez a biztonságérzet lehet a mese egyik titka, és persze az a folyamat, ahogy az alaptörténetből lassan kibomlik, variálódik az újabb és újabb történet, akárcsak maga az élet a tapasztalatokat gyűjtő gyerek számára.[5] Ám ez a variánsokban rejlő nagyfokú azonosság nehézség, csapda is egyben, hiszen az éberségünket aldatja el, a rutinba, az unalomba taszíthatja a mesét, a mesélést.[6] Éppen ezért olyan kiemelten fontos a mesemondás, a fejből való mesélés, esetleg a felolvasás, hiszen így a mese a szituáció egyediségével, egyszeri és megismételhetetlen jellegével telítődik. A népmese legfőbb értéke, mondják, az, hogy évezredek messzeségéből szól hozzánk, azt a helyzetet ismétlem meg, ami már számtalanszor megtörtént, de variálom is, hiszen még ha akarnám, se tudnék pontosan ismételni, és az eltérések mindig jellemzőek az adott szituációra, interakcióra.

„A mese, mint ismétlés, mindig másnak ugyanabban való ismétlését jelenti. A témák végtelen variálódása hermeneutikai szempontból egy probléma megválaszolására tett különböző kísérletek sorozata. Könnyen belátható tehát, hogy a mese valójában az ismétlésben egzisztál. A repetíció visszacsempészése azoknak a kérdéseknek, örök témáknak, melyeket soha nem tehetünk félre. Egy-egy elhangzó történet mindig a mese univerzális »formáján« keresztül kibomló értelmezési kísérlet. Az interpretáció tétje a mindenkori értelmező (a mesélő, a hallgató vagy az olvasó) számára saját válaszainak megtalálása, amelyek nélkül a személyes lét nem megalapozható” (Biczó 2004, 31.) Ez jelentheti a kiutat a mesélés, mesehallgatás rutinjából, mivelhogy a tündérmese mind a mai napig elsősorban élőszóban, a hangos olvasásban, mesélésben él tovább, és mint ilyen, mesélő és hallgató közös „munkája”. Ha csak arra a leggyakoribb szituációra gondolok, amikor a felnőtt mesét olvas a gyerekeknek, akkor már ott felszámolódik a rutin, és a szövegnek új aspektusai tárulnak fel. Nem csupán arról van szó, hogy gyerek és szülő már csak eltérő társadalmi szerepe, élettapasztalata, tudása és személyisége okán is, máshogy érti a szöveget (nem is beszélve arról, hogy olvasás/beszéd és hallgatás is, másfajta cselekvésként, a szöveg hangsúlyaira is hatással van), hanem arról is, hogy a mesélés mozgásba hozza az összes eddigi hasonló szituációt, de legalábbis azt a történeti horizontot biztosan, amikor a szülő volt gyerek, és ő hallgatta ugyanezt a történetet.

Nézzünk csak egy példát, a leleplezés, felismerés, kihallgatás egy ismert vándormotívumát, amikor a gyerek(ek) kihallgatják apjukat és mostohájukat (ritkán anyjukat), amint megölésükre, kitevésükre szövetkeznek. A *Jancsi és Juliskából* (újabb magyar fordításában: *Jánoska és Margitka*) is ismert szituáció számtalan változatában az ok, amiért a gyerekeknek menniük/pusztulniuk kell, haszontalanságuk és az erőforrások szűkössége. Nehéz túllépni itt a miérten: hogyan juthat valakinek a szülője arra az elhatározásra, hogy gyerekeit magára

hagyja, kiteszítja, elkergeti, pusztulásra ítéli. A pszichoanalitikus értelmezések itt hangsúlyozzák, hogy a mostoha, akinek folytatása az erdőben a gyerekekre leselkedő, őket csapdába ejtő boszorka, a kegyetlen szülővel azonosítható. Minden szülővel, aki valaha is félelmetes, dühös, kegyetlen, igazságtalan volt kiszolgáltatott gyerekeivel, vagyis végső soron bármelyik szülővel, mindannyiunkkal (Bettelheim 1985, 221-231.). Amikor ezt a mesét meséljük, mintegy emlékezünk minden ilyen pillanatra, amikor visszaéltünk a gyerekek ösbizalmával, nem voltunk elég felelősségteljesek, nem tudtunk uralkodni magunkon. A minket hallgató gyerek pedig emlékezik azokra a „rosszaságokra”, melyek kiváltották azokat a reakciókat szüleiből, hogy félelmetes boszorkaként forduljon ellenük. Kölcsönös bocsánatkérés és szemrehányás is ez a mese, ahányszor csak elhangzik, de egyben gyógyító folyamat is, hiszen a bizalom helyreáll, a gyerekek elpusztítják a mostohát, és visszatalálnak édesszüleikhez.

Érdeemes elgondolkodni azon, hogy a krízist elindító kihallgatási jelenet mit jelképez. Az ember csak akkor tud valamit meghallani, ha már készen van rá: már van füle a meghallására. Nem véletlen, hogy csak az egyik gyerek, az idősebb – aki, nyilván nem véletlenül, nem tud aludni – hallja meg a szülők suttogását: ő az, aki már megérett arra, hogy leváljon, hogy elinduljon a maga útján, és a szüleit bizonyos távolságból, kritikusan szemlélje. A mesét olvasó szülő fájdalmát, lelkiismeret-furdalását csökkentheti az a tény, hogy a kihallgatás nem véletlenül következik be, a szülők előre felkészítik a gyerekeket a krízisre, és egyben lehetőséget adnak a visszatérésre (hiszen a gyerekek az út megjelölésével egyszer még hazatalálnak), amíg ez szükséges. Az esti meseként elsuttogott *Jancsi és Juliska* megismétli a történet alapszituációját: elérkezik majd az idő, amikor a szülői ház már nem lesz oltalmazó hely, biztos menedék.

A rejtőzködésnek és leleplezésnek egy másik fajtájára a testvérféltékenységet feldolgozó *Hamupipőke/Tökfilkó* mesetípus mutat rá. A szüzsé mindig abból az alapszituációból indul ki, hogy van három azonos nemű testvér, akik közül azonban kettő, általában a két idősebb gyakorlatilag szimbiózisban él, annyira nem különböznek egymástól, hogy gyakorlatilag azonosak, míg a harmadik elkülönült, kiközösített, eltaszított. Gyakran, mint például a *Hamupipőké*ben, ezt azzal magyarázza a mese, hogy tulajdonképpen mostohatestvérekről van szó. Jómagam, három fiú édesanyjaként, intenzív figyelemmel fordultam ezek felé a mesék felé, és próbáltam újraértelmezni a három testvér kétségtelenül sok konfliktust rejtő alapszituációját. A kulcsot a mesélés jelentette, a mesélés három fiamnak, akik közül a legnagyobb már aktív résztvevője és alakítója a történeteknek. Nem értettem, hogy miért nem okoz számára problémát, csalódást, hogy mindig a legkisebb testvér győzedelmeskedik. Hiszen ő mindig győzni akar, és mégis belenyugodna a vesztes szerepkörébe? Sajnálatot és sorsközösséget éreztem, egyrészt mint anya, másrészt mint testvér, hiszen én is a legnagyobb voltam. És ekkor valóban megtörtént az, hogy a különböző nézőpontok, elvárási horizontok, történeti kontextusok összetalálkoztak, és ez a megértésnek egy új szintjét nyitotta meg számomra.^[7] Hogy is van ez? Hiszen engem sem zavart gyerekként a legkisebb testvér győzelme. Csupán felnőttként vagyok ennyire földhözragadt, értelmezem a szöveget ennyire direkt módon? Még csak ez sem! Felnőttként a gyerekenek tulajdonítottam olyan olvasatot, ami elképesztően leegyszerűsítő és lekezelő. Éppen az ő ötéves nézőpontja, a vele folytatott párbeszéd segített nekem, hogy visszataláljak gyerekkori önmagamhoz, és elinduljak azon a szellemi úton, melynek során a meséken keresztül fokozatosan nyíltam meg új értelmezések számára. „A mesei és a gyermeki gondolkodás összekapcsolódik: miként a hős mindig több, mint mi magunk vagyunk, akképpen a világ is több, mint amennyit képesek vagyunk felfogni belőle. Hogy miféle titkok vesznek körül bennünket, s a létezés megannyi csodája milyen kifejezési formát ölt előttünk, az természetesen attól is függ, hogy hol tartunk saját szellemi

utunkon. A mese megnyitja az elmét a magasabb tudatállapotok és a transzcendens felé, megmutatja, hogy létezik egy a profán létmódtól különböző létezési mód.” (Boldizsár, é. n.)

Ahogy arra Bettelheim (1985, 335-393. o.) is rámutat, a *Hamupipőké*ben és a rokon mesékben minden gyerek a legkisebb gyerekekkel azonosítja magát, mivel a történet arról a magányról, kizártságról, magára maradátságról szól, melyet egyrészt szüleikkel, másrészt testvéreikkel szemben éltek meg. Ebből a szempontból mindegy tehát, hogy az illető első vagy harmadik gyerek, sokkal inkább arról van szó, hogy mindenki lehet utolsó. Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy azért is azonosulunk a legkisebb gyerekekkel, mert ő lesz a főhős, végül ő győzedelmeskedik: a mese igazságot tesz, a jó elnyeri méltó jutalmát, és helyreáll a világrend. A legkisebb heroikus győzelme azonban valami másra is ráirányítja a figyelmet, melyet a magyar népmesék hasonló motívumai világítottak meg számomra. Gondoljunk csak bele, miért olyan hangsúlyos elem, hogy a két testvér kudarcra után útjára induló harmadik, a kicsi, még gyenge, szinte gyerek, anyja félti a vándorúttól, a munkától, a feladattól. Ő az, aki még gyerekként vág neki az útnak, mely számára beavatási rítus, a gyerekkorból a felnőttkorba vezet. Ez a beavatási út az idősebb testvérek számára azért sem lehetséges, mert már túl későn, a gyerekkor lezárulta után, felnőttként mentek végig rajta. Ők nem tudták értelmezni a próbatételeket, ezért nem tudtak segíteni a bajbajutottakon: a növények, állatok és koldusok nem a világmindenség képviselői, csupán zavaró, értelmezhetetlen tényezők, akikkel nem tud kapcsolatba kerülni a két idősebb testvér. A gyerek számára azonban rokon lelkek, egy másik világ küldöttei, akik a próbatétel után felfedik kilétüket, amikor jelet hagynak és segítségüket ajánlják fel. Nem véletlen hát, hogy a legkisebb testvér, akit az egész világ: föld, víz, levegő, növény, állat, ember segít, győzedelmeskedik.

Hosszú azonban az út a győzelemig. A legkisebb testvér a hosszú beavatási úton, mely a gyerekkorból kivezet, és a felnőttkorra felkészít, számtalanszor megtorpan, vesztel, kudarcot vall. A három testvérre felépített szűzségekben nagyon általános jellemző, hogy a legkisebb testvér már az út elején más döntésre jut, más irányba fordul, mint testvérei, akik a hagyományos, szokványos megoldásokat választják. Gyakran előfordul, hogy ugyanazon az úton indul el, csak a segítőkkel bánik máshogy; még gyakoribb, hogy a sors már eleve más feladatra rendeli őt. Mint például a feleségkereső mesékben, melyekben teljesen irracionális helyeken keresi párját, hiszen a kilőtt nyíl, az elgurult alma mocsárhoz, tóhoz, erdőhöz vezet városok és várkastélyok helyett. Mindez azt sugallja, hogy teste és szíve már sokkal hamarabb a helyes útra tereli a hőst, de míg meg is tudja érteni, el is tudja eszével fogadni sorsát, addig háromszor meg kell járnia az utat a békától a királyi udvarig, míg végül állatmenyasszonyát fel tudja oldozni, elfoglalja megváltó szerepkörét. „A beavatás szimbolikus fogalmai egy más mentalitásból származnak, s ezeket mindenki a saját intellektuális képességei szerint foghatja fel, vagyis – éppúgy, mint a mesék befogadói aktusában – a jelentést személyes erőfeszítések révén és fokozatosan lehet csak kibontakoztatni.” (René Guénon nyomán Boldizsár é. n.)

A meséknek ebbe a típusába tartoznak *A szépség és a szörny* típusú mesék is, ahol a legkisebb lánynak kell hosszú ideig a világtól elzárkózva egy állattal, szörnyel együtt élnie, míg végre megtörik a varázslat (v. ö.: Massimo 2006, 53-75., illetve Boldizsár 2004a, 45-47.). Az állatmenyasszonyos mesékkel szemben az állatvölegény-mesék gyakori vonása az önfeláldozás motívuma, mely leggyakrabban a szeretett szülő, hangsúlyozottan az apa helyetti áldozathozatalt jelenti. Túl azon, hogy ennek a motívumnak van egy pszichoanalitikus értelmezése (Bettelheim 1985, 393-440.), az önfeladás, áldozathozatal tipikusan női problematika, amely az asszonnyá válás bonyolult, ellentmondásoktól sem mentes folyamatát boncolgatja. Boldizsár (2004a, 39-44., 54-58.; 2004b, 68-79.) erőteljesen hangsúlyozza a női és férfi mesék mintaadásában rejlő fontos különbségeket, hiszen például a női áldozathozatallal szemben a férfimesékben a hősök az előbbieken már érintett

könyörületességet gyakorolják. A tekintetben azonban nem különböznek egymástól ezek a mesék, hogy a hős hosszan vesztegel egy meghaladhatatlannak tűnő, tetszhalott állapotban, melyben rejtve van előtte a titok, a helyzet kulcsa, illetve maga is rejtőzik, elvonultan, kirekesztetten él. Ez a beavatásnak, a próbatételnek az az igen hosszú, szenvedésekkel teli szakasza, mely türelmet, kitartást és alázatot kíván, és amelynek során a hősök gyakran elbuknak, hogy aztán még hosszabb, kínszenvedéses próbák után éri el a vágyott boldogságot. Gyakori például, hogy nem tudja a hős kivárni a megváltás kiszabott idejét, és meglesi állatpárját, máskor valamely tabut tör: elégeti az áruhát, nem várja meg a sötétet, megsebzí párját. Számtalanszor előfordul, hogy az elvarázsolt, tetszhalott állapot megtöréséhez elég lenne, ha a hős nem fürkészné ki a titkot, nem leselkedne párja után, nem árulná el közös titkukat, illetve nem lépne a tiltott helyiségbe. Befogadóként persze tudjuk, hogy a tabuk, tiltások éppen azért állítatnak fel a mesében, hogy megtörjenek, mintegy a befogadó titkos vágyának kielégítése végett. Tulajdonképpen a mesélés az a cinkos tevékenység, ami egyenértékű a titok kilesésével, kibeszélésével, a büntetés – már ha ez büntetés – pedig az, hogy a mese nem tud befejeződni, nyugvópontra jutni, hanem mintegy megsokszorozódik, újrakezdődik, ahogyan arra Propp (Propp 1999, 91–121.) felhívja a figyelmet, amikor hangsúlyozza, hogy az elemek egy bizonyos sora számtalanszor ismétlődő.

Hogyan tudok ebből a veszteglésből, újra és újra ismétlődő állapotból elmozdulni? Hogyan tudom meghaladni a problémát, a krízist? Tulajdonképpen ez a mese tétje, és végső soron ebben tud segíteni, hiszen számtalan olyan helyzet van, hogy a mese erről a fel nem ismert krízisről, elmozdulni képtelenségről szól: a rejtőzés számtalan típusa tanít minket arra, hogy az egyik legnehezebb feladat felismerni a problémát, felfedni magunkat, vagy felfedezni, felismerni a másikat. A mese csak akkor juthat nyugvópontra, juthat el a boldog végig, ha a leleplezés, felismerés megtörténik. Ha eljut a hős addig, hogy felvállalja állattársát, önmaga alantas részét, és megtörténik az egyesülés: csókkal vagy házassággal. Ha felismeri elveszett, elfelejtett párját, régi feleségét, menyasszonyát. Ha egy árulkodó és egyben elfedő ruhadarab révén lelepleződik párja előtt, és kénytelen felvállalni igazi énjét, lényének kettős természetét.

Amikor mesét olvasunk gyerekünknél, gyerekeknek, az emberiség nagy titkait, rejtélyeit kutatjuk közösen. Ez teljes odaadást és figyelmet kíván, a gyerekek tudják, érzik ezt, mi pedig elég, ha követjük őket az úton. Hasonlóan a mese hőiséhez, aki bátran nekivág az ismeretlennek, kockára tesz mindent, mert csak így bukkanhat a válasz nyomára, így találhatja meg az elveszettet, vagy így találhat rá újra önmagára.

Felhasznált szakirodalom

- Balatoni Kinga (é. n.): *Boldizsár Ildikóról és a mesék gyógyító erejéről. Interjú Boldizsár Ildikóval.* Meseterápia, 2011. szeptember 25-i megtekintés, <http://www.meseterapia.hu/index.php?action=interjuk>
- Bettelheim, B. (1985): *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek.* Gondolat, Budapest.
- Biczó Gábor, *A mese hermeneutikája*= Bálint Péter (szerk.): *Közelítések a meséhez.* Didakt, Debrecen. 2004, 9–32.
- Boldizsár Ildikó.: *Mesepoétika.* Akadémiai, Bp., 2004.

- Boldizsár Ildikó, *A Grimm-mesék hősei* = Bálint Péter (szerk.): *Közelítések a meséhez*. Didakt, Debrecen. 2004, 68–79.
- Boldizsár Ildikó (é. n.): *A mese mint beavatás*. Meseterápia, 2011. szeptember 25-i megtekintés, www.meseterapia.hu
- Eliade, M., *Mítoszok, álmok és misztériumok*. Cartaphilus, Bp., 2006.
- Jauss, H. R., *Horizontszerkezet és dialogicitás*. = Uő.: *Recepcióelmélet – esztétikai tapasztalat – irodalmi hermeneutika. Irodalomelméleti tanulmányok*. Osiris, Bp., 1997, 271–319.
- Lovász Andrea, *A mesélő ember* Bálint Péter (szerk.): *Közelítések a meséhez*. Didakt, Debrecen. 2004, 33–51.
- Massimo Diana, *Felnőtté válás a mesékben. A lelki fejlődés állomásai a mese nyelvén*. Don Bosco, Bp., 2006.
- Propp, V. J., *A mese morfológiája*. Osiris, Bp., 1999.
- Raffai Judit, *A magyar mesemondás hagyománya*. Hagyományok Háza, Bp., 2004.
- Ricoeur, P., *Az én és az elbeszélte azonosság* = Uő., *Válogatott irodalomelméleti tanulmányok*. Osiris, Bp., 1999, 373–411.

[1] „A mese olyan tudást is közvetít, amely valóban szoros kapcsolatba hozható a beavatási tanításokkal. Ezek megértése már előfeltételekhez kötött, és azt feltételezi, hogy a mese hallgatója a mesehős példáját követve több akar lenni annál, mint ami, legalábbis szellemi értelemben. A mesének ez a jelentésrétege a személyes életúttal párhuzamosan bomlik ki a beavatandó számára.” (Boldizsár é. n.)

[2] „A szimbolikus halál és újjászületés két nagyon fontos elem a beavatásban és a mesében: meghalni valami régi számára és késznek mutatkozni valami új befogadására.” (Boldizsár é. n.)

[3] Bizonyos esetekben a három testvér motívuma is értelmezhető így: „a sikertelenül próbálkozó két nagyobb testvér nem más, mint ugyanazon személyiségnek (a legkisebb fiú) az éretlen változata. Harmadszorra azonban már senkinek sem szabad hibázni, a helytelen választásokból okulni kell. A téves utak korrigálhatók, a rossz jóra fordítható, de csak akkor, ha visszatérünk a kiindulóponttra, oda, ahonnan kétszer már sikertelenül elindultunk.” (Boldizsár, 2004a, 15. o.)

[4] „A mese hermeneutikája szempontjából [...] egy különös jelentőségre tesz szert, nevezetesen a megértés folyamatának és lényegének értelmezésére vonatkozó kérdés. (Mi a megértés?)” (Biczó 2004, 13.)

[5] Itt utalnék Ricoeur (1999) tanulmányára, mely a megélt és elbeszélte életet hasonlítja egymáshoz, és azok egymásra hatását vizsgálja.

[6] A teljesen ismert szöveg éppúgy, mint a teljesen ismeretlen, alkalmatlan arra, hogy a megértés tárgya legyen, hiszen nincs benne mit megérteni. V. ö.: Jauss 1997.

[7] „Ha egy szülő megfelelő szellemben mesél a gyermeknek – azaz ha átéli mindazokat az érzéseket, amelyeket a visszaemlékezés ébreszt benne, mit jelentett a mese egykor az ő számára, mind pedig azokat, amiket jelenleg kelt benne, és érzékenyen megfigyeli, milyen úton-módon hámozza ki a gyermek is a neki szóló üzenetet a meséből –, akkor a mesehallgató gyermek úgy érzi, megértik leggyöngébb vágyódásait, leghevesebb kívánságait, legsúlyosabb szorongásait és kínlásait éppúgy, mint legnagyobb reményeit. Mivel a szülőtől hallott történet valamilyen furcsa módon megvilágítja azt is, mi megy végbe agyának sötétebb, irracionális részeiben, a gyermek úgy érezheti, hogy fantáziaéletében sincs egyedül, hogy

osztózik benne azzal a személlyel, akire a legnagyobb szüksége van, akit a legjobban szeret.”
(Bettelheim 215.)